

6. Doroshenko D. Oglyad ukrayinskoyi istoriografii. Derzhavna shkola: istoriya, politologiya, pravo / D. Doroshenko. – K.: Institutu arheografii, 1996. – 257 s.

7. Doroshenko D. Mihaylo Grushevskiy / D. Doroshenko, O. Ogloblin // Entsiklopediya ukrayinoznavstva. Zagalna chastina / Perevidannya v Ukraini. – K., 1995. – 800 s.

8. Kiyan O. Ideyno-politichni ta metodologichni pozitsiyi kiyivskoyi istorichnoyi shkoli Volodimira Antonovicha / O. Kiyan // Ukrayinskiy istorichnyi zhurnal. – 2006. – № 2. – S. 159–174.

9. Krip'yakevich I. Istoriya Ukraini / I. Krip'yakevich. – Lviv: Svit, 1990. – 520 s.

10. Kovalchuk O. Mistse i rol romantichnoyi paradigmi v istoriosofiyi Mihayla Grushevskogo / O. Kovalchuk // Mihaylo Grushevskiy – naukovets ipolitik u konteksti suchasnosti. Zbirnik naukovih prats. – K.: Ukrayinska Vidavnicha Spilka, 2002. – S. 258–260.

11. Masnenko V. Istorichna dumka u protsesi rozvitku natsionalnoyi svidomosti ukrayintsiv (kinets XIX – persha tretina XX st.: Avtooref. dis. ... d-ra ist. nauk (07.00.06.) / Natsionalna Akademiya Nauk Ukraini, Institut Istoriyi Ukraini. – K., 2002. – 44 s.

12. Masnenko V. Formuvannya obrazu M. S. Grushevskogo v masoviy svidomosti suchasnogo ukrayinskogo suspilstva / V. Masnenko // Ukrayinskiy istorichnyi zhurnal. – 2006. – № 5. – S. 19–34.

13. Ogloblin O. Mihaylo Sergiyovich Grushevskiy (1866–1934) / O. Ogloblin // Ukrayinskiy istorik. – 1966. – № 1–2. – S. 6–14.

14. Polonska-Vasilenko N. Istoriya Ukraini. – T. 1 Do seredini XVII st. / N. Polonska-Vasilenko. – K.: Libid, 1992. – 640 s.

15. Pritsak O. Istoriosofiya Mihayla Grushevskogo / O. Pritsak // Grushevskiy M. Istoriya Ukraini–Rusi: V 11 t. 12 kn. (Redkol.: P. S. Sohan (golova) ta in.). – K.: Naukova dumka, 1991. – T. 1. – S. XL–LXXIII.

16. Romanovskiy Yu. Ukrayinskiy separatizm i Germaniya / Yu. Romanovskiy // “Ukrayinskiy tuman dolzhen rasseyatsya, i russkoe solntse vzoydet”. Ukrainofilstvo v Rossii. Ideologiya raskola // Ukrayinskiy separatizm v Rossii. Ideologiya natsionalnogo raskola: sbornik. – M.: Moskva, 1998. – 432 s.

17. Romantsova N. “Istoriya Ukraini–Rusi” Mihayla Grushevskogo v otsintsi radyanskoyi istoriografii / N. Romantsova // Gurzhivskiy istorichni chitannya: zbirnik naukovih prats / Red. kol.: V. A. Smolyy, O. I. Gurzhly, A. G. Morozov ta in. – Cherkasi: Vid. Chabanenko Yu. A., 2013. – Vip. 6. – S. 29–31.

18. Sisin F. Povnennya Mihayla Grushevskogo Pritsak O. Istoriosofiya Mihayla Grushevskogo / F. Sisin // Grushevskiy M. Istoriya Ukraini–Rusi: V 11 t. 12 kn. (Redkol.: P. S. Sohan (golova) ta in.). – K.: Naukova dumka, 1991. – T. 1. – S. LXXIV–LXXVI.

19. Telvak V. Diyalist Mihayla Grushevskogo emigratsiynoyi dobi v diskusiyah pershoi polovini 20-h rokiv / V. Telvak // Istoriofichni doslidzhennya v Ukraini: Zb. nauk. prats. – 2008. – Vip. 15. – S. 181–203.

20. Telvak V. Tvorcha spadschina Mihayla Grushevskogo v otsinkah suchasnikiv (kinets XIX – 30-ti roki XX stolittya). – Kiyiv – Drohobich: Vimir, 2008. – 494 s.

21. Telvak V. Pershiy tom “Istoriyi Ukraini–Rusi” M. Grushevskogo v otsinkah suchasnikiv / V. Telvak // Istoriofichni doslidzhennya v Ukraini. – K.: NAN Ukraini, In-t Istoriyi Ukraini, 2007. – Vip. 17. – S. 16–38.

22. Florinskiy T. Maloruskiy yazyk i “ukrayinsko-ruskii” literaturniy separatizm / T. Florinskiy // “Ukrayinskiy tuman dolzhen rasseyatsya, i russkoe solntse vzoydet”. Ukrainofilstvo v Rossii. Ideologiya raskola // Ukrayinskiy separatizm v Rossii. Ideologiya natsionalnogo raskola: sbornik. – M.: Moskva, 1998. – 432 s.

23. Tsarinniy A. Ukrayinske dvizhenie / Tsarinniy A. // “Ukrayinskiy tuman dolzhen rasseyatsya, i russkoe solntse vzoydet”. Ukrainofilstvo v Rossii. Ideologiya raskola // Ukrayinskiy separatizm v Rossii. Ideologiya natsionalnogo raskola: sbornik. – M.: Moskva, 1998. – 432 s.

24. Shapoval Yu. Mihaylo Grushevskiy / Yu. Shapoval, I. Verba. – K.: Alternativi, 2005. – 352 s.

25. Yakovenko N. Osoba yak diyach istorichnogo protsesu v istoriografii Mihayla Grushevskogo / N. Yakovenko // Mihaylo Grushevskiy iukrayinska istorichna nauka. Zbirnik materialiv konferentsiyi. – Lviv, 1999. – S. 133–148.

26. Nowacki R., Telwak W. Mihaylo Grushevskiy na tli dobi. – Persha chastina / R. Nowacki, W. Telwak. – Drohobich – Opole, 2008. – 378 s.

Romantsova N. I., Candidate of History, Associate Professor of Historical Disciplines Chair, Mariupol State University (Ukraine, Mariupol), romantsov_v@ukr.net

M. Grushevsky's “History of Ukraine–Rus” in Ukrainian historiography

The article is concerned with particular issues of historiographical analysis of M. Grushevsky's fundamental work – the multi-volume “History of Ukraine–Rus” – carried out by scientists. The analysis of their historiographical evaluations of “History of Ukraine–Rus” presents appreciable scientific interest. The historiographical research makes it possible to realize the aspects which attract the researchers' attention and the influence of M. Grushevsky's main work on the development of the historical science.

After the establishment of the communist totalitarian regime in Ukraine, the national bias of M. Grushevsky's scientific works, especially that of “History of Ukraine–Rus” brought about absolute rejection and ideological attacks exercised by Russian historians. Researchers from the Diaspora preserved and researched M. Grushevsky's legacy as well as “History of Ukraine–Rus”, his main work. Due to the prominent scholars of Grushevskiy studies, such as I. Verba, V. Telvak, V. Masnenko, O. Kovalchuk and others, the modern Ukrainian historical science broadened the framework of the research of M. Grushevsky's legacy and more thoroughly analyzed “History of Ukraine–Rus”. Historiographical problems are being determined and new objectives are being set for the purpose of more profound research of the great Ukrainian's work.

Keywords: “History of Ukraine–Rus”, Grushevskiy studies, Ukrainian historians, historiographical evaluations, historical research.

Романцова Н. И., кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры исторических дисциплин, Мариупольский государственный университет (Украина, Мариуполь), romantsov_v@ukr.net

“История Украини–Русы” М. Грушевского в украинской историографии

Рассматриваются вопросы, касающиеся историографического анализа учеными фундаментальной работы М. Грушевского – многотомной “Истории Украини–Русы”. Анализ их историографических оценок об “Истории Украини–Русы” составляют значительный научный интерес. Историографическое исследование дает возможность выяснить аспекты, которые обращают внимание исследователей и влияние главной работы Михаила Сергеевича на развитие украинской исторической науки.

Национальная направленность научных трудов М. Грушевского, а особенно “Истории Украини–Русы”, после утверждения в Украине тоталитарного коммунистического режима вызвало категорическое неприятие, идеологизованные выпады со стороны советских историков. Исследователи диаспоры сохранили и исследовали научное наследие М. Грушевского, его главную работу “Историю Украини–Русы”. Современная украинская историческая наука благодаря известным грушевсковедам И. Вербы, В. Тельваку, В. Масненку, О. Ковальчук и другим расширила границы изучения наследия М. Грушевского, еще тщательнее сделал анализ “Истории Украини–Русы” выясняются историографические проблемы и ставятся новые задачи для более основательного исследования главного труда великого украинца.

Ключевые слова: “История Украини–Русы”, грушевковедение, украинские историки, историографические оценки, исторические работы.

* * *

УДК 477

Валявська К. В.
аспірантка кафедри історії України, Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича (Україна, Чернівці), valjavska@gmail.com

ДО ПРОБЛЕМИ ВИНИКНЕННЯ “СВІТСЬКОГО ТОВАРИСТВА” НА БУКОВИНІ В АВСТРИЙСЬКИЙ ПЕРІОД (1815–1848)

Розглядаються зародження та формування “світського товариства” Буковини. Розв'язується проблема поняття “світське товариство” в контексті Буковини в складі Габсбурзької монархії, аналізується модернізація соціокультурного простору, особливості соціальної структури “вищого світу” політичного краю. На основі історико-антропологічного інструментарію та методу порівняння аналізується публічне життя елітарної спільноти Буковини в хронологічних рамках т.зв. доберезневого періоду історії Австрійської імперії (1815–1848).

Аналіз джерельної бази дозволяє стверджувати, що в сфері суспільного життя вищих прошарків Буковини встановлюється ідентичність із Центрально-Східною Європою в 30–40 рр. XIX ст., що підтверджується наявністю модерних форм комунікації та в зміні дискурсу представників центру імперії щодо периферійної Буковини.

Ключові слова: “світське товариство”, “вищий світ”, Австрійська імперія, буржуазія, Буковина, публічне життя, “zweite Gesellschaft”, Lesegesellschaft, Kaffegesellschaft.

Інтегрована в адміністративні та культурні системи Австрійської імперії впродовж XIX ст. Буковина, яка кілька десятиліть до того була абсолютно “відірваною” від європейської цивілізації, на відміну від сусідньої Галичини, набула своєрідних рис, серед яких дослідники найчастіше виокремлюють поліетнічність, полікультурність, релігійну розмаїтість й толерантність. Але цього замало, щоб уявити специфіку краю, де кожна етнічна спільнота утворювала свій “мікрокосмос”, в якому побут та традиції відрізнялись від сусіднього. На протигагу останньому, елітарні прошарки краю зуміли створити соціальний простір, який, зосереджуючись переважно в місті, інтегрував у себе представників різних етнічних груп та створював деяку культурну гомогенність в рамках т.зв. “світського товариства”.

Публічний простір Буковини в австрійський період окремим об’єктом дослідження став лише в на поч. XXI ст. завдяки румунським германістам А. Корбеа-Гойзе [10] та І. Лігачіу [18], які зосередились на вивченні німецькомовних членів культурного поля Буковини, натомість соціальна структура публічного життя Буковини залишилась не розкритою.

Корпус літературної бази дослідження складають загальні праці з соціальної історії Австрії (Е. Брукмюллер [8; 9], Г. Стебль [9], К. Воцелка [4]) та ті, які присвячені публічному способу життя в Австрійській імперії (М. Бріон [2], Г. Танцер [24], Т. Віденгольцер [28]).

Джерельна база представлена мандрівними книгами А. Щміделя [21] та Й. Коля [18], спогадами Л. Симиґіновича-Штауфе [22; 23]. Хроніка світських заходів, соціальний склад та процес модернізації населення Буковини в досліджуваній в статті період залишили свій слід в публікаціях таких газет як *Humorist* (Відень) та *Lemberger Leseblätter* (Львів).

Метою розвідки є аналіз творення модерної елітарної спільноти на території Буковини австрійського періоду в рамках її публічних проявів. Таку спільноту умовно позначатимемо “світським товариством”.

Якщо в класичну епоху під світським розуміли мирське життя, яке протиставляли церковному, то в XIX ст. поняття “світський” означало приналежність до “хорошого товариства”, а світською вважалася людина, що живе у вищому товаристві та дотримується прийнятих там норм [6, с. 100].

В першій половині XIX ст. під поняттям “світ”, що в німецькомовній традиції відповідало поняттю “Gesellschaft” розуміли виключно “велике” придворне дворянство та “мале” нижче дворянство [26, с. 200]. У Відні придворна знать утворювала нечисленні групи (кліки), серед яких ті, які себе вважали абсолютною верхівкою суспільства, намагалися виокремитись як вершки (“сгеме”) або вершки вершків (“сгеме de la сгеме”). Але починаючи з кінця XVIII ст. середні суспільні верстви Габсбурзької монархії перебирають на себе традиційні дворянські галузі репрезентації та “демонстративного споживання” у всіх сферах публічного життя. В такий спосіб заможна буржуазія постулювала свою рівноцінність із старою елітою [9, с. 179].

Запис в адресній книзі Відня 1792 р. засвідчує, що до т.зв. “світу” або “товариства” належить середній стан [24, с. 200]. Цьому факту сприяла політика правителів Австрійської імперії, які шляхом надання дворянського титулу представникам середнього стану як нагороду за успіхи у військовій, адміністративній, економічній чи культурній сфері, намагалися здобути лояльність до династії [8, с. 177]. Зростання ролі буржуазії слід вбачати ще й в тому, що в їхніх руках зосередилось економічне життя в період індустріалізації Австрійської імперії [2, с. 301].

В XIX ст. представники знатних родин, яких сучасники ідентифікували як “erste Gesellschaft” (суспільство першого рангу), почали втрачати виключне право на приналежність до “вищого суспільства”. В німецькомовній історичній традиції поступово під поняттям “Hautevolee” (благородне товариство), “feine Welt” (вишуканий світ), “grosse Welt” (великий світ), “elegante Welt” (вишуканий світ), “höhere Gesellschaft” (вище товариство), “glänzende Gesellschaft” (блискуче товариство) почали розуміти не лише родову аристократію, але й т.зв. грошову аристократію “Geldadel” або “zweite Gesellschaft”, що складалося з банкірів, представників буржуазії, чиновників, пізніше до них долучилися представники мистецьких професій [9, с. 177; 8, с. 341].

Дистанціювання вищих прошарків населення Буковини у складі Габсбурзької корони від інших верств населення вперше зафіксоване 12 жовтня 1777 р., коли відбулася урочиста церемонія присяги (Erhuldigung) населення на вірність австрійському імператору. Для іноземної знаті (Distinktion) бал був влаштований в генеральському будинку, а для решти дворян – у новозбудованому великому залі та в приміщенні для присяги. Натомість для “народу” танці були проведені на пагорбах за містом [20, с. 15–16].

Буковинське автохтонне дворянство указом від 14 березня 1787 р. було зрівняне у правах з галицьким. 12 сімей, які за часів Молдавського князівства займали найвищі державні посади, а також ті дворяни, які мали не менше 3 тис. флоринів річного прибутку, отримували звання графів і баронів. Рицарський стан отримували всі інші бояри, а з мазилів – ті, хто числився в реєстрах Молдавського князівства [3, с. 57]. Але такий новий статус буковинської шляхти не зрівнював її у культурній спадщині із західноєвропейською аристократією та притаманним їй придворним церемоналом.

Протягом усього XIX ст. Відень справляв сильне враження на тонкий шар освіченого середнього класу та боярської знаті Буковини, а також викликав прагнення уподібнюватися до віденського способу життя [26, с. 81].

Автохтонне дворянство Буковини не відповідало європейській традиції, їхній спосіб життя не надто відрізнявся від представників незнатного походження. Тому основу “вишуканого товариства” Буковини утворювали направлені з центру військові та чиновники, що змішалися з дуже тонким шаром місцевої еліти, які соціально розташовувались між місцевими дворянами та представниками буржуазії [10, с. 7]. Так, описуючи Чернівці в 1836 р., А. Шмідель побачив, що населення міста складають “німецькі

службовці та ремісники, вірменські та єврейські торговці”, а також “багато бояр”, завдяки численним установам тут панує “жваве життя”, і “місто все більш розквітає”:

Unter den Einwohnern sind die Deutschen Beamte und Handwerker, die Armenier und Juden Kaufleute, auch leben viele Bojaren hier; durch die zahlreichen Behörden herrscht ein ziemlich reges Leben, und die Stadt blüht immer mehr empor [21, s. 293].

Слід зазначити, що своєї завершеної форми “світське товариство” Буковини змогло досягти наприкінці XIX ст. – на поч. XX ст. коли міста краю набули урбанізованого характеру. Відомо, що до середини XIX ст. в Чернівцях вже було 15 готелів, 12 ремісничих цехів, дві гільдії, поступово розвивалося фабрично-заводське виробництво [1, с. 89–90].

Взаємозв'язок розвитку урбанізації та виникненням модерних форм суспільної комунікації зафіксований в австрійських Чернівцях в *Reisen im Inneren von Rußland und Polen. Die Bukowina, Galizien, Krakau und Mähren* Й. Коля:

<p>In der Stadt fanden wir ein fröhliches und bewegtes Leben, und so wenig sich das übrige Europa darum kümmern mag, so erfreut sich doch Tschernowize seiner guten Küchen, seiner guten Waaren, seiner frohen Feste und eines großen Ruhmes weit und breit, und alle russischen Beamten aus Chotin, Kamenjez und dem benachbarten Bessarabien, wenssie sich einmal göttlich thun wollen, suchen einen kurzen Urlaub zu erhalten und kommen auf ein paar Tage nach Tschernowize, trinken dort guten Ungarnwein und kaufen ihren Frauen hübsche Wiener Waaren. Nirgends so schroff wie hier schien uns rissisches und deutsches Wesen einander gegenüber zu stehen; die Stadt kam uns nicht anders als wie eine Vorstadt von Wien vor, freilich 150 Meilen von der Hauptstadt entfernt. Alle Läden waren mit guten Wiener Waaren gefüllt, alle Häuser mit großen bunten Inschriften versehen, durch welche die Kaufleute ihre Weine, ihre Bijouterieen, ihre Tücher und Manufacturen empfahlen [16, s. 17].</p>	<p>У місті ми зіткнулися з радісним і жвавим життям, і хоч як мало це турбувало б решту Європи, та все ж Чернівці радують своєю гарною кухнею, своїми добрими товарами, радісними святами і хорошою славою довкола, тому всі російські службовці з Хотина, Кам'яця і сусідньої Бессарабії, коли бажать розважитись, то намагаються отримати коротку відпустку і йдуть на день-два до Чернівців. П'ють там хороше угорське вино і купують своїм жінкам гарні віденські речі. Місто здалося нам нічим іншим, як околицею Відня, віддаленою, звісно, на 150 миль від столиці. Всі магазини були наповнені гарними речами з Відня, всі будинки із великими яскравими написами, на яких торговці рекомендують свої вина, свою біжутерію, свої рушники та мануфактуру.</p>
--	--

Проаналізувавши джерела, можна стверджувати, що найраніше письмово задокументоване вживання термінів “вишукане товариство” та “вищий світ” щодо представників населення Буковини застосоване кореспондентами віденської газети *Humorist* в 1842 р. та в 1844 р.:

<p>1842</p> <p>Eine sehr überraschende Ausnahme von der Wirthlichkeit der hiesigen Landhotels erfuhr der Reisende in Radautz. [...] Eine gewählte Gesellschaft von Civil und Militär, versammelt der Abend zu einem freundlichen Cirkel [13, s. 812].</p>	<p>Дуже вражаючий виняток зазнає подорожуючий від дійсності місцевих готелів в Радівцях. [...] <i>Вишукане товариство</i> цивільних та військових, збирається ввечері в дружньому колі.</p>
<p>1844</p> <p>[...] man den “Humoristen” im Czernowitzer Kasino-Vereine, der bekanntlich eine große Anzahl der gewältesten Zeitschriften hält, gar nicht mehr anschauen konnte, weil eine zu große Anzahl von Exemplaren bei Privaten in der Stadt, besonders bei der <i>haute-volee</i>, verbreitet war [19, s. 1044].</p>	<p>[...] “Гуморист” (<i>газета</i> – К.В.) не могли навіть переглянути у чернівецькому казино-товаристві, яке, як відомо, отримує велику кількість добрих журналів, тому що більшу кількість екземплярів було розповсюджено в місті приватно, особливо серед <i>вищого світу</i>.</p>

В останньому наведеному прикладі автор вживає поняття “*haute-volee*” (люди вищого рангу), яке було запозичене на початку XIX ст. з французької мови для позначення “шляхетного товариства” (“*vornehme Gesellschaft*”) [12, s. 273].

В повідомленні газети *Humorist* про святкування з нагоди освячення першого каменю кафедрального собору Святого Духа митрополитом Євгеном Гакманом, в 1844 р. бачимо як змінюється уявлення в центрі монархії про соціальний простір Буковини, а Чернівці та місцева еліта отримує легітимність в очах жителів Відня:

<p>Damit aber auch die Damen an dieser interessanten Feierlichkeit Theil nehmen könnten, musste Raht geschafft werden, denn obwohl man im Allgemeinen keine besondere Galanterie für sie in einem Lande zu erwarten hat, das als Bärenland verschrien ist, so muss ich doch freimüthig bekennen, daß diese Meinung irrig ist, und daß man hier, wie anderwärts in gebildeten Städten, diese Rücksichten keineswegs vernachlässigt. Der Architekt hat auch hier den Dank <i>der schönen Welt</i> im hohen Grade verdient, indem er zwei große Tribunen mit mehr als 300 Sitzen für diesen Zweck errichten, und Eintrittsbillete dazu an die Damen von Distinktion und aus dem gebildeten Mittelstande verteilen ließ [19, s. 1044].</p>	<p>Але те, що дами могли взяти участь у цій цікавій частині святкування, створюється думка, навіть якщо загалом особливої галантності для вас в краї не слід чекати, який уславився як край ведмедів, тому я повинен зізнатися відверто, що ця думка помилкова, і що тут, як і скрізь в освічених містах цими поглядами аж ніяк не нехтують. Архітектор також отримав подяку <i>вищого світу</i> найвищою мірою, завдяки спорудженню ним двох великих трибун з більш ніж 300 місць для цієї мети, також для цього були розповсюджені вхідні білети <i>серед дам знатного походження та освіченого середнього класу</i>.</p>
--	---

Вже наприкінці століття, коли світське життя на Буковині разом з іншими європейськими містами досягне свого апогею газета, *Czernowitzer Zeitung* в бальній хроніці 1885 р. під поняттям “*Czernowitzer beau monde*” перераховує наступних осіб: крайовий президент барон Алезані, митрополит Мораріу-Андрієвич, дворянство та міщанство, чиновники та професори [14, s. 3]. Згадуючи своє життя в Чернівцях на посаді крайового президента (1 жовтня 1904 – 19 грудня 1911), Октавіан Регнер фон Бляйлебен пише, що “Товариство (*світське* – К.В.) складалося з великих землевласників, вищих службовців, офіцерів та вищого дувівництва” [7, s. 27].

Як вважають дослідники історії Австрії, в т.зв. доберезневий період або Бідермаєр (1815–1848), обмеження прав населення імперії, зокрема політичних, призвело до розвитку культурного життя, адже єдиним простором публічних зібрань були театр, опера, концерти, бали, салон [4, с. 230]. Таким чином, названі культурні установи та локуси, які розташовувались здебільшого в місті, можна розглядати як інститути міжособистісної комунікації, що формувало символічний простір міста.

Така тенденція була характерною і для Буковини в 30–40 рр. XIX ст. Першою організованою формою комунікації “світу” на Буковині було товариство для читання (Lesegesellschaft) “Ареопаг про красу, мистецтво та знання” (“Aereopag über Schönheit, Kunst und Wissen”), засноване в 1835 р., яке об’єднало всі кола освіченого середнього класу та знать [26, с. 83]. Такі товариства виникли в Австрійській імперії після Французької революції та з поширенням ідеї народного Просвітництва.

Відомо, що в 1830–рр. в Чернівцях існувало міське казино (Bürgerkasino) в будинку №36 на вулиці Головній (Enzberg-Hauptstrasse), зокрема тут влаштовувались театральні вистави [11, с. 4; 15, с. 288; 25, с. 107; 26, с. 56]. Казино або касинове товариство для того часу слід розуміти як громадську установу подібну за своєю організацією до заїжджого двору чи кав’ярні, де збирались для гри на музичних інструментах, читання газет, проведення азартних ігор [24, с. 214; 28, с. 58]. На початку свого виникнення “казино” були закритими товариствами, які отримали назву від невеликих приміщень (casini) у кав’ярнях Венеції, де, зазвичай, проводило своє дозвілля дворянство [28, с. 58]. Перше відоме казино у Відні було засноване в 1784 р. в Тратнергофі [24, с. 214].

Кореспондент віденської газети *Humorist* Л. Гербель в 1842 р. зазначає в повідомленні, що “компанійське товариство для читання під назвою казино, утворилося тут і охоплює еліту чернівецької публіки”. Саме цей факт, на думку автора статті, започатковує “нову еру соціальних умов у Чернівцях” [13, с. 812]. Цього ж року перед товариством виступив із літературно-сатиричною лекцією митець із Відня Моріс Готліб Сафір [14, с. 207]. Зокрема, на ілюстрації (за картиною Антона фон Бурковського), що розміщена в праці Р. Ф. Кайндля *Geschichte von Czernowitz von den ältesten Zeit bis zur Gegenwart*, можна побачити, що на лекції були присутні як чоловіки, так і жінки [14, с. 200], так само і на ілюстрації кафе-товариства (Kaffegesellschaft) в Чернівцях (1839) [14, с. 204], на відміну від товариства “Ареопаг”, яке було мистецьким об’єднанням для чоловіків.

В казино-товаристві “для духовних розваг” знаходилися 20 екземплярів “кращих вітчизняних та закордонних газет”, тому це “розмаїття свіжих газет” дозволяло забути “невтішній сніг та... довгі зимові вечори” [17, с. 86–87]. Чернівці у моді на читання газет та журналів не відставали від інших міст Австрійської імперії, де прогресивні представники населення захоплювались ідеями Просвітництва [28, с. 65].

Вже на початку 1843 р. в нововлаштованому казино проводились “різні бали, бали-маскаради, казино-бали, закриті бали, дворянські бали [...]”. Тут можна за 1 гульден (fl.) з усією сім’єю приєднатися до танцювальних розваг [...]. Бальна музика під проводом нашого хороброго капельмейстера Прохаска, буфет, освітлення та інші бальні аксесуари не залишають бажати нічого кращого [...]” [17, с. 88–89].

Відомо, що в 40–х рр. XIX ст. організацією балів займався Антон Марторелл, запрошення на міщанський бал 1845 рр. анонсувало місце проведення в новодекорованому залі та всіх прилеглих кімнатах гостьового будинку Отта під акомпануванням вчителя музики Йозефа Марторелла та князівської капели Панінського з Червонограда [15, с. 168].

В кінці 40–х рр. XIX ст., як згадує Л.Сімігінович-Штауфе в *Спогадах із старих Чернівців*, казино-бали проходили в будинку Каліцького (Kalicki), такі бали були “найвишуканішими”, проте товариство тут страждало від “напруження”, натомість на стрілецьких балах, що відбувались в тирі, “панував дух невимушеної веселості”. На маскарадних балах, що проводились в період зимових обрядових свят, був звичай відводити час для “гуцулів”. Це були українські студенти, які передоцягалися в гуцульські строї та влаштовували в танцювальному залі веселі імпровізації: танцювали гуцулку та коломийку, наспівуючи при цьому пісень, виконували бойові рухи із тростиною (*келефом*. – В.К.) [22, с. 2].

Важливими елементами соціокультурного простору модерного європейського міста були сквери та сади. Тому для нашого дослідження цікавим є факт будівництва в 1830 р. в крайовій столиці Буковини Народного саду (Volksgarten) оточеним інженером Маріном, де, крім того, завдяки добровільним пожертвам була споруджена лазня (Badehaus) [27, с. 225–226]. За свідченням очевидців, Народний сад був дуже гарним, але в нічний час освітлювались лампами. Тут, а саме, в “Швейцарській хатці” проводили театральні вистави, іноді концерти давала військова капела, обов’язковими були прогулянки (Spaziergänge) широкого кола представників “вищого світу” (“die schöne Welt im weiten Kreise”), під час яких дами демонстрували свої “наймодніші туалети” [23, с. 1]. Популярними були й такі види товариського життя, як прогулянки за місто та пікніки. Зокрема в 40–х XIX ст., як і більш пізніший хронологічний період, за свідченням Л. Штауфе-Сімігіновича, чернівецька публіка часто здійснювала “партії” в околицях Чернівців – на Цецино чи Горечу [23, с. 1].

Таким чином, поява нових форм суспільної комунікації на Буковині свідчила про перехід від традиційного до модерного суспільства, що супроводжувалось формуванням нової суспільної еліти, яка набувала все більших рис “світськості”, сприяла виникненню т.зв. “культури діалогу” в краї.

Список використаних джерел

1. Ботушанський В. Місто в період австрійського правління / В. Ботушанський // Чернівці: Історія і сучасність (Ювілейне видання до 600-річчя першої писемної згадки про місто). [Кол. монографія] В. М. Ботушанський, С. В. Біленкова, О. В. Добрянський та ін. За заг. ред. В. М. Ботушанського. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – С. 79–154.
2. Брион М. Повседневная жизнь Вены во времена Моцарта и

Шуберта / М. Брион. – М. : Молодая гвардия, 2009. – 359 с.

3. Брицкий П. Микола Василько на захисті українського народу і української державності / П. Брицкий, О. Добржанський // Буковинці у боротьбі за українську державність (1917–1922 рр.). – Чернівці : Золоті литаври, 2007. – С. 55–153.

4. Воцелка К. История Австрии. Культура, общество, политика / К. Воцелка. – М. : Издательство “Весь Мир”, 2007. – 512 с.

5. Маковой О. Життєпис Осипа Юрія Гординського–Федьковича. – Чернівці, 2005. – 432 с.

6. Мартен–Фюжье А. Элегантная жизнь, или Как возник “весь Париж”, 1815–1848 / А. Мартен–Фюжье. – М., 1998. – 480 с.

7. Bleyleben O. Meine Zeit als Landespräsident der Bukowina / O. Bleyleben // An der Zeiten Rander: Czernowitz und die Bukowina. Geschichte, Literatur, Verfolgung, Exil. – Wien, 2002. – S. 23–34.

8. Bruckmüller E. Sozialgeschichte Österreichs / E. Bruckmüller. – Wien; München, 1985. – 648 s.

9. Bruckmüller E. Zur Geschichte des Bürgertums in Österreich / E. Bruckmüller, H. Stekl // Bürgertum im 19. Jahrhundert. Einheit und Vielfalt Europas. – 1995. – S. 166–198.

10. Corbea–Hoise A. Czernowitzer Geschichten. Über eine städtische Kultur in Mitteleuropa / A. Corbea–Hoise. – Wien, 2003. – 252 s.

11. Czernowitzer Allgemeine Zeitung. – 1905. – № 527. – 4 Oktober. – S. 4.

12. Duden. Etymologie. Das Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache. – Bd. 7. – Mannheim; Wien; Zürich. – 1978. – 816 s.

13. Gerbel L. Czernowitz / L. Gerbel // Humorist. – 1842. – № 201. – 8 Oktober. – S. 812.

14. Kaindl R. F. Geschichte von Czernowitz von den ältesten Zeit bis zur Gegenwart / R. F. Kaindl. – Czernowitz: Pardini, 1908. – 230 s.

15. Kaindl R. F. = Кайндль Р. Ф. Geschichte von Czernowitz von den ältesten Zeit bis zur Gegenwart = Історія Чернівців від найдавніших часів до сьогодні / R. F. Kaindl = Р. Ф. Кайндль. – Чернівці, 2008. – 330 с.

16. Kohl J. G. Reisen im Inneren von Rußland und Polen. Die Bukowina, Galizien, Krakau und Mähren / J. G. Kohl. – Dresden; Leipzig, 1841. – 521 s.

17. Lemberger Leseblätter. – 1843. – № 20. – 18 Februar. – S. 88–89.

18. Lihaciu I. Czernowitz 1848–1918: Das kulturelle Leben einer Provinzmetropole / I. Lihaciu. – München, 2012. – 258 s.

19. Ox I. Zusände der Bukowina / I. Ox // Humorist. – 1844. – № 260. – 29 Oktober. – S. 1044.

20. Polek J. Die Huldigung der Bukowina am 12. Oktober 1777 / J. Polek. – Czernowitz, 1902. – 36 s.

21. Schmidl A. Reisehandbuch durch da Königreich Böhmen, Mähren, Schlesien, Galizien, die Bukowina und nach Jassy / A. Schmidl. – Wien, 1836. – 324 s.

22. Staufe–Simsgsnowicz L. Erinnerungen aus dem alteren Czernowitz / L. Staufe–Simsgsnowicz // Bukowiner Nachrichten. – 1896. – № 2430. – 29 Oktober. – S. 2–3.

23. Staufe–Simsgsnowicz L. Erinnerungen aus dem alteren Czernowitz / L. Staufe–Simsgsnowicz // Bukowiner Nachrichten. – 1896. – № 2432. – 31 Oktober. – S. 1–3.

24. Tanzer G. Spectacle müssen seyn. Die Freizeit der Wiener im 18. Jahrhundert / G. Tanzer. – Wien; Köln; Weimar. – 296 s.

25. Tiefentaler P. Das Theaterwesen / P. Tiefentaler // Czernowitz. Eine Stadt am Wandel der Zeit mit besonderer Berücksichtigung ihres deutschen kulturellen Lebens. – München; Stuttgart, 1988. – S. 107–110.

26. Turczynski E. Geschichte der Bukowina in der Neuzeit. Zur Sozial – und Kulturgeschichte einer mitteleuropäisch geprägten Landschaft / E. Turczynski. – Wiesbaden, 1993. – 260 s.

27. Wagner R. Von Moldauwappen zum Doppeladler. Ausgewählte Beiträge zur Geschichte der Bukowina / R. Wagner. – Augsburg, 1991. – 625 s.

28. Weidenholzer T. Bürgerliche Geselligkeit und Formen der Öffentlichkeit in Salzburg 1780–1820 / T. Weidenholzer // Bürger zwischen Tradition und Modernität. – Wien, 1997. – S. 53–82.

ta in. Za zag. red. V. Botushanskogo. – Chernivtsi: Zelena Bukovina, 2009. – S. 79–154.

2. Brion M. Povsevdnyevnyaya zhyzn' Vyeny vo vremyena Mozarta i Shuberta / M. Brion. – M. : Molodaya gvardiya, 2009. – 359 s.

3. Bryts'kyi P. Mykola Vasyly'ko na zahysti ukrayyns'kogo narodu i ukrayyns'koyi derzhavnosti / P. Bryts'kyi // Bukovyntsi u borot'bi za ukrayyns'ku derzhavnist' (1917–1922 rr.). – Chernivtsi : Zoloti lytavry, 2007. – S. 55–153.

4. Votselka K. Istoriya Avstiyi. Kul'tura, obzhestvo, politika / K. Votselka. – M. : Izdatel'stvo “Ves' mir”, 2007. – 512 s.

5. Makovey O. Zhyttyepys Osypa Yuriya Gorodyns'kogo–Fed'kovycha / O. Makovey. – Chernivtsi, 2005. – 432 s.

6. Marten–Fyuzhye A. Elegantnaya zhyzn', ili kak vznik “ves' Parizh”, 1815–1848. – M., 1998. – 480 s.

7. Bleyleben O. Meine Zeit als Landespräsident der Bukowina / O. Bleyleben // An der Zeiten Rander: Czernowitz und die Bukowina. Geschichte, Literatur, Verfolgung, Exil. – Wien, 2002. – S. 23–34.

8. Bruckmüller E. Sozialgeschichte Österreichs / E. Bruckmüller. – Wien; München, 1985. – 648 s.

9. Bruckmüller E. Zur Geschichte des Bürgertums in Österreich / E. Bruckmüller, H. Stekl // Bürgertum im 19. Jahrhundert. Einheit und Vielfalt Europas. – 1995. – S. 166–198.

10. Corbea–Hoise A. Czernowitzer Geschichten. Über eine städtische Kultur in Mitteleuropa / A. Corbea–Hoise. – Wien, 2003. – 252 s.

11. Czernowitzer Allgemeine Zeitung. – 1905. – № 527. – 4 Oktober. – S. 4.

12. Duden. Etymologie. Das Herkunftswörterbuch der deutschen Sprache. – Bd. 7. – Mannheim; Wien; Zürich. – 1978. – 816 s.

13. Gerbel L. Czernowitz / L. Gerbel // Humorist. – 1842. – № 201. – 8 Oktober. – S. 812.

14. Kaindl R. F. Geschichte von Czernowitz von den ältesten Zeit bis zur Gegenwart / R. F. Kaindl. – Czernowitz: Pardini, 1908. – 230 s.

15. Kaindl R. F. = Kajndl' R. F. Geschichte von Czernowitz von den ältesten Zeit bis zur Gegenwart = Istorija Chernivciv vid najdavnishyh chasiv do s'ogodennja / R. F. Kaindl = R. F. Kajndl'. – Chernivci, 2008. – 330 s.

16. Kohl J. G. Reisen im Inneren von Rußland und Polen. Die Bukowina, Galizien, Krakau und Mähren / J. G. Kohl. – Dresden; Leipzig, 1841. – 521 s.

17. Lemberger Leseblätter. – 1843. – № 20. – 18 Februar. – S. 88–89.

18. Lihaciu I. Czernowitz 1848–1918: Das kulturelle Leben einer Provinzmetropole / I. Lihaciu. – München, 2012. – 258 s.

19. Ox I. Zusände der Bukowina / I. Ox // Humorist. – 1844. – № 260. – 29 Oktober. – S. 1044.

20. Polek J. Die Huldigung der Bukowina am 12. Oktober 1777 / J. Polek. – Czernowitz, 1902. – 36 s.

21. Schmidl A. Reisehandbuch durch da Königreich Böhmen, Mähren, Schlesien, Galizien, die Bukowina und nach Jassy / A. Schmidl. – Wien, 1836. – 324 s.

22. Staufe–Simsgsnowicz L. Erinnerungen aus dem alteren Czernowitz / L. Staufe–Simsgsnowicz // Bukowiner Nachrichten. – 1896. – № 2430. – 29 Oktober. – S. 2–3.

23. Staufe–Simsgsnowicz L. Erinnerungen aus dem alteren Czernowitz / L. Staufe–Simsgsnowicz // Bukowiner Nachrichten. – 1896. – № 2432. – 31 Oktober. – S. 1–3.

24. Tanzer G. Spectacle müssen seyn. Die Freizeit der Wiener im 18. Jahrhundert / G. Tanzer. – Wien; Köln; Weimar. – 296 s.

25. Tiefentaler P. Das Theaterwesen / P. Tiefentaler // Czernowitz. Eine Stadt am Wandel der Zeit mit besonderer Berücksichtigung ihres deutschen kulturellen Lebens. – München; Stuttgart, 1988. – S. 107–110.

26. Turczynski E. Geschichte der Bukowina in der Neuzeit. Zur Sozial – und Kulturgeschichte einer mitteleuropäisch geprägten Landschaft / E. Turczynski. – Wiesbaden, 1993. – 260 s.

27. Wagner R. Von Moldauwappen zum Doppeladler. Ausgewählte Beiträge zur Geschichte der Bukowina / R. Wagner. – Augsburg, 1991. – 625 s.

28. Weidenholzer T. Bürgerliche Geselligkeit und Formen der Öffentlichkeit in Salzburg 1780–1820 / T. Weidenholzer // Bürger zwischen Tradition und Modernität. – Wien, 1997. – S. 53–82.

References

1. Botushanskyi V. Misto v period avstriyskogo pravlinnya / V. Botushanskyi // Chernivtsi: istoriya ta suchasnist (Yuvileyne vydannya do 600–richchya pershoi pysemnoyi zhady pro misto). [Kol. monografiya] V. Botushanskyi, S. Bilenkova, O. Dobrzhankey

Valiavs'ka K. V., postgraduate student of the History of Ukraine Department, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University (Ukraine, Chernivtsi), valjavsjka@gmail.com

The Problem of "High Society" Origin during the Austrian Period (1815–1848)

The article touches upon the origin and formation of a "high society" at Bukovina. The author determines the notion of "high life", modernization of public space, examines Bukovina during the Austrian period, analyzes the modernization of public space, especially the social structure of the "high society" multi-ethnic region. On the basis of historical and anthropological tools and method of comparison the author analyzes public life of Bukovina's elite community (1815–1848).

The analysis of sources makes possible to suggest that there is identity of public life of higher layers of Bukovina with Central and Eastern Europe in 1830s–1840s, it evidenced by the presence of modern forms of communication.

Keywords: "high society", the Austrian Empire, the bourgeoisie, Bukovina, public life, "zweite Gesellschaft", Lesegesellschaft, Kaffeegesellschaft.

Валявская К. В., аспирантка кафедри історії України, Черновицький національний університет ім. Юрія Федьковича (Україна, Чернівці), valjavsjka@gmail.com

К проблеме возникновения "светского общества" на Буковине в австрийский период

Рассматриваются зарождения и формирования "светского общества" Буковины. Решается проблема понятия "светское общество" в контексте Буковины в составе Габсбургской монархии, анализируется модернизация общественного пространства, особенности социальной структуры "высшего света" полиэтнического края. На основе историко-антропологического инструментария и метода сравнения анализируется публичную жизнь элитарной общности Буковины в хронологических рамках т.н. предмартовского периода истории Австрийской империи (1815–1848).

Анализ источников позволяет утверждать, что в сфере общественной жизни высших слоев Буковины устанавливается идентичность с Центрально-Восточной Европой в 30–40 гг. XIX в., что подтверждается наличием современных форм коммуникации и в изменении дискурса представителей центра империи относительно периферийной Буковины.

Ключевые слова: "светское общество", "высший свет", Австрийская империя, буржуазия, Буковина, публичная жизнь, "zweite Gesellschaft", Lesegesellschaft, Kaffeegesellschaft.

* * *

УДК 94(477)

Марчук В. В.
доктор історичних наук, професор, Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника (Україна, Івано-Франківськ), zholobb@gmail.com

ГРЕКО-КАТОЛИКИ УКРАЇНИ В 1914–1923 РР.

Із сучасних методологічних позицій на основі аналізу вітчизняної історіографії висвітлено роль греко-католицької церкви у суспільно-політичному житті Західної України під час Першої світової війни та в проміжку 1918–1923 рр. Висвітлено питання ставлення кліру греко-католицької церкви до політики росіян у духовній сфері на тимчасово окупованих 1914 р. землях Галичини. Значну увагу приділено культурно-просвітницькій праці греко-католицької церкви, розвитку релігійної преси в умовах Першої світової війни. Проаналізовано діяльність греко-католицької церкви, спрямовану на консолідацію українського церковного життя. Розкрито місце греко-католицької церкви у процесі повоєнного національно-державного відродження українського народу.

Ключові слова: греко-католицька церква, духовенство, Перша світова війна, ЗУНР.

Сучасний розвиток Української держави характеризується швидким розвитком релігійних конфесій. Розвиток церковних організацій має прямі наслідкові зв'язки з історичним минулим. Цікавим є вивчення історичного досвіду Греко-католицької церкви у 1914–1923 рр.

Серед науковців, які найглибше висвітлюють становище греко-католицької церкви на Галичині в умовах Першої світової війни та національно-визвольних змагань необхідно згадати В. Лабу [1], Г. Лужицького [2], та І. Хому [6].

Мета розвідки полягає у спробі висвітлити роль греко-католицької церкви у суспільно-політичному

житті Західної України під час Першої світової війни та в проміжку 1918–1923 рр.

Греко-католицька церква, яка підтримувала національно-політичні сили на чолі з Головною Українською Радою, з початком Першої світової війни поділяла концепцію створення на руїнах Російської імперії незалежної соборної України. У спеціальному меморандумі до австрійського уряду "Про майбутній військовий, правовий і церковний устрій російської України в очікуванні зайняття її австрійськими військами" від 15 серпня 1914 р. митрополит А. Шептицький накреслив план розв'язання української проблеми після вступу австрійських військ на землі України, раніше захоплені Росією. Він вважав за необхідне "відізнання цих територій можливо найповніше від Росії і надання їм характеру національної території, відповідно до її мешканців, незалежно від Росії... Потрібно буде використати всі традиції України, що їх Росія придушила" [2, с. 130].

З перших днів війни на прикарпатських теренах проходила широкомасштабна Галицька битва. Російські війська Південно-Західного фронту, завдавши відчутної поразки царським частинам, 3 вересня зайняли Львів, невдовзі вийшли на береги Сяна та оточили фортецю Перемишль, відтак окупували майже все Прикарпаття. Російська окупаційна влада намагалася ліквідувати греко-католицьку церкву, на вернути її вірних в російське православ'я. Для реалізації планів навернення греко-католиків у православних до Львова прибули 200 православних священників на чолі з архієпископом волинським Євлогієм (Георгієвським) [4, с. 312].

Однак проти денаціоналізації церкви виступив митрополит А. Шептицький, який прагнув звести нанівець наміри російських експансіоністів. 6 вересня 1914 р. в Успенській церкві він виголосив проповідь, у якій закликав львів'ян боронити віру перед наступом Росії. Після такого антиросійського виступу 19 вересня митрополита заарештували й вивезли до Росії. По дорозі, у Києві, він встиг висвятити отців Й. Боцяна і Д. Яремка, які мали продовжувати діяльність у Галичині. Незважаючи на активну протидію уніатству, нав'язати греко-католика православ'я єпископу Євлогію та прибулому з Харкова єпископу Антонію не вдалося.

Знищення українських культурно-освітніх інститутів, переслідування католиків східного обряду й насильницьке навернення їх в православ'я, а також репресивно-депортаційні акції викликали протест християнської громадськості.

В результаті Горлицької наступальної операції австро-німецьких військ у травні-червні 1915 р. російська армія залишила Перемишль, Львів і майже всю Галичину. Поступово стала на ноги греко-католицька церква, якою управляв після депортації А. Шептицького станіславський єпископ Г. Хомишин. Найголовнішою її проблемою був брак духовенства. За підрахунками польського історика Ф. Ржеменюка, під час російської окупації Галичини з 2483 греко-католицьких священників 350 були інтерновані австрійськими властями, 350 перед вступом росіян відступили на Захід, 61 виїхав до Росії, 120 перейшли до православ'я або співпрацювали з його структурами. Залишилися 1572 діючих священники [1, с. 72].